

УДК 338.436.33 (477)

Е. К. Мусаєв,
аспірант, РВНЗ "Кримський інженерно-педагогічний університет"

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ АР КРИМ

У статті визначено та проаналізовано ефективність управління розвитком агропромислового комплексу АР Крим, пріоритетні напрями розвитку комплексу і розроблено програми розвитку агропромислового комплексу регіону.

In the article defined and analyzed effectiveness of development agroindustrial complex of AR of Crimea, priority directions of complex and programs of development of agroindustrial complex in the region.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, ефективність управління розвитком, програма розвитку агропромислового комплексу регіону, інвестиційна карта агропромислового комплексу АР Крим, інвестиційна привабливість.

Key words: agroindustrial complex, effectiveness management of development, program of development of agroindustrial complex in the region, investment map agroindustrial complex of AR of Crimea, investment attractiveness.

ВСТУП

Управління агропромисловим комплексом в Україні здійснюється за галузевим (секторальним) принципом, що базується на традиційних формах галузевої організації виробництва. Така організація й управління агропромисловим комплексом склалися за функціонування адміністративно-планової економіки та існує й нині. Одним із суттєвих недоліків галузевої організації виробництва агропромислового комплексу є те, що вона залишає поза увагою розвиток сільських територій. За такої організації агропромислового комплексу роль регіональних структур управління знижується. І тому для України і АР Крим надзвичайно важливим є самостійний вибір подальшої організації й ефективного управління розвитком агропромислового комплексу регіону.

Вивченню особливостей управління розвитком агропромислового комплексу та його ефективності в умовах глобалізації присвячені дослідження П.Т. Саблука [5], Ю.М. Хвесика [6], Н.А. Мазура [3], Ю.Я. Лузана [2], В.В. Бакума [1], О.С. Ривака [4] та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою дослідження є визначення ефективності управління розвитком агропромислового комплексу АР Крим. Для цього визначено пріоритетні напрями розвитку агропромислового комплексу регіону, розроблено і затверджено програм розвитку комплексу, проаналізована ефективність управління розвитком агропромислового комплексу АР Крим.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пріоритетними напрямками розвитку агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим на 2012—2015 роки є такі:

— підвищення продуктивності землеробства шляхом удосконалювання способів обробки ґрунту, гіпсування солонцевих земель, збільшення площі зрошуваних земель за допомогою реконструкції і модернізації меліоративних споруджень, розвитку селекції і насінництва, матеріально-технічного забезпечення (переозброєння) підприємств галузі;

— розвиток овочівництва, вирощування плодів та ягід, виноградарства, ефіроолійного виробництва шляхом надання державної підтримки на придбання якісного насіння овочевих культур, сільгосптехніки, добрив і агрохімікатів, а також на посадку і догляд за молодими насадженнями садів і виноградників із застосуванням краплинного зрошення; підвищення агротехнічного рівня догляду за існуючими плодовими насадженнями;

— стійкий і збалансований розвиток тваринництва шляхом збільшення поголів'я тварин (переважно великої рогатої худоби й овець), забезпечення кормовою базою і збільшення виробництва збалансованих кормів, упровадження нових технологій утримування і годівлі, технічного оснащення ферм устаткуванням нового покоління, модернізації рибогосподарського комплексу;

— розвиток виробничої і ринкової інфраструктури шляхом залучення інвестицій, модернізації технологічного устаткування переробної промисловості, проведення підготовчої роботи щодо реконструкції і будівництва об'єктів складського і холодильного господарства, створення мережі оптових ринків;

— створення умов для модернізації існуючих промислових виробництв шляхом технічного переоснащення підприємств харчової промисловості, упровадження нових еколого-енергозберігаючих технологій, сучасної тари й упакування, перепрофілювання виробництв безперспективних видів продукції.

З метою підвищення ефективності розвитку галузі за пріоритетними напрямками у 2011 році Міністерством аграрної політики та продовольства Автономної Республіки Крим:

— розроблено і затверджено на засіданні Верховної Ради АР Крим Програму розвитку аграрного сектора Автономної Республіки Крим на 2012—2013 роки відповідно до основних положень Стратегії розвитку АР Крим до 2020 року;

— забезпечено прийом документів і нарахування компенсації фактичних витрат по посадці і догляду за молодими садами і виноградниками.

Загальна сума витрат склала 81,7 млн грн., нарахована компенсація в сумі 71,3 млн грн. На компенсацію витрат з Державного бюджету України у 2011 році виділено 69,9 млн грн., фактично отримано 40,3 млн грн. (61%). Оформлено кредиторську заборгованість на суму 29,6 млн грн.

У результаті в 2011 році посаджено 916 га багаторічних насаджень, у тому числі:

— садів — 464 га — програма посадки садів по республіці виконана на 155% за рахунок перевиконання прогнозу посадки в Нижньогірському і Кіровському районах;

— виноградників — 452 га, що складає 45% від запланованого.

Вирішальним фактором невиконання посадки виноградників є несподіване рішення Мінагрополітики України про припинення з жовтня 2011 року компенсації імпортих виноградних саджанців категорії "стандартні". Посадка таких саджанців планувалася на 3 основних виноградарських підприємствах Кіровського, Бахчисарайського і Чорноморського районів. У результаті раніше домовлені саджанці не завезені, а терміни по їхній закупівлі в інших виробників пройшли.

ПАТ "Чорноморець" Бахчисарайського району переніс посадку 150 га виноградників на 2012 рік у зв'язку з рішенням власника про перенаправлення коштів, які заплановані на закладку винограднику, на реконструкцію винзаводу;

— проведено обстеження садів і виноградників у всіх категоріях господарств, у результаті виявлені площі непродуктивних садів і виноградників, що підлягають розкорчуванню, (22,7 тис. га) і вільні землі під закладку садів і виноградників (13 тис. га). Дані внесені в інтерактивні карти. Складено зведений план розкорчування непродуктивних садів і виноградників на 2011—2015 роки;

— здійснено 27 виїздів на підприємства — з метою: обстеження багаторічних насаджень і консультацій, форс-мажорних обставин, підбору інвестиційних площадок, розвитку розплідників. У результаті зроблені консультаційні послуги, перевірене фактичне виконання робіт із закладки багаторічних насаджень, поданих на компенсацію за бюджетними програмами, розроблені заходи щодо розвитку виноградних розплідників;

— розроблено і прийнято постанову Ради

міністрів Автономної Республіки Крим "Про ствердження заходів щодо нарощування обсягів виробництва основних видів соціально значимих продовольчих товарів і плодово-овочевій продукції в Автономній Республіці Крим" від 05.07.2011 року № 307. Відповідно до постанови по Автономній Республіці Крим за 2011 рік очікувався ріст обсягів виробництва харчової продукції в натуральному вираженні ковбасних виробів (+4,8%), м'яса і субпродуктів домашньої птиці (+12,7%), м'яса свинини (+27,3%), олії вершкового (+9,1%), борошна (+8,0%), хлібобулочних виробів (+4,1%), лікєро-горічаних виробів (+6,0%);

— у результаті проведеної роботи з молокопереробними підприємствами: атестовано 4 підприємства (переробка молока); кредиторська заборгованість за закуплене молоко знизилася з 1,9 млн грн. до 0,9 млн грн.;

— організована робота з залучення підприємств галузі для участі в Програмі підтримки промислових підприємств, яка передбачає економічне стимулювання підприємств-виробників підакцизних товарів, спрямована на нарощування обсягів виробництва, реалізацію продукції і сплату акцизного збору. У 2011 році через механізм економічного стимулювання виробників підакцизних товарів з бюджету Автономної Республіки Крим підприємствами отримано 197,0 млн грн.;

— проведено інвентаризацію водяних об'єктів автономії і підготовлений перелік водойм придатних для риборозведення. Фонд внутрішніх водяних об'єктів півострова складає 1946 водойм, у тому числі 22 водоймища, 56 озер, 1868 ставків. Загальна площа усіх водяних об'єктів складає 56587,43 га водяного дзеркала.

У 2011 році в Автономній Республіці Крим використовувалася 461 водяних об'єктів місцевого значення, загальною площею водяного дзеркала 7192,1 га, на яких здійснювали рибогосподарську діяльність 218 юридичних і фізичних осіб, у тому числі: 34 підприємства займається виробництвом товарної риби (198 водойм), 184 підприємства надають послуги аматорського рибальства (263 водойми);

— проведено нарада-семінар щодо питання "Альтернативні види енергії у агропромисловому комплексі", на підстав якого будуть здійснені заходи щодо впровадження у сільгосп підприємства республіки мінімальної і нульової технології оброблення зернових культур у частині використання широкозахватних посівних і ґрунтообробних комплексів, енергонасичених тракторів і високопродуктивних зернозбиральних комбайнів;

— розроблено і видано збірник "Інвестиційний потенціал Агропромислового комплексу", де зібрана інформація про найбільш актуальні інвестиційні проекти і пропозиції сільськогосподарських підприємств республіки, що охоплюють усі сфери сільського господарства, з метою ознайомлення потенційних інвесторів з інвестиційними проектами (пропозиціями) підприємств автономії.

З метою ефективного освоєння коштів з державного бюджету створені комісії:

— з питання розподілу бюджетних засобів на часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва і реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, підприємствам з виробництва комбікормів. У 2011 році заявки від суб'єктів господарської діяльності на одержання дотаційних засобів не надходили;

— з визначення суб'єктів господарювання, що претендують на одержання засобів, передбачених у державному бюджеті на часткове відшкодування вартості закуплених племінних ялівок і корів молочного напрямку продуктивності. У 2011 році заявки від суб'єктів господарської діяльності на одержання дотаційних засобів не надходили.

Проведено 11 засідань регіональної комісії Міністерства аграрної політики і продовольства АРК щодо фінансування розвитку садівництва, виноградарства і ягідництва. Результати спрямовані в Мінагрополітики України для виділення компенсації.

Отримано позитивні результати за рішенням деяких проблемних питань аграрного сектора на державному рівні:

— про компенсацію грудневих посадок шляхом оформлення кредиторської заборгованості з наступним перерахуванням у наступному році. У результаті компенсація грудневих посадок буде оформлена кредиторською заборгованістю і перерахована в 2012 році;

— по збільшенню нормативів компенсації витрат по бюджетній програмі розвитку садівництва і виноградарства. У результаті нормативи збільшені на 15—20%;

— підготовлено і спрямовано в Міністерство аграрної політики і продовольства України, Державне агентство рибного господарства України ряд пропозицій з питань розробки законодавчої бази, удосконалювання обліку і звітності рибоводних підприємств усіх форм власності.

У результаті 08.07.2011 року був прийнятий Закон України "Про рибне господарство, промислове рибальство і охорону водяних біоре-

сурсів", 05.10.2011 року розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалена Концепція державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012—2016 роки, 23.11.2011 року постановою Кабінету Міністрів України № 1245 затверджена Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства на 2012—2016 роки, розроблений проект Закону України "Про аквакультуру", розроблений проект положення про порядок надання водних об'єктів в оренду з метою риборозведення, проект положення про звітність рибоводних об'єктів усіх форм власності, проекти законодавчих актів проходять процедуру узгодження;

— з огляду на те, що виноробна галузь є провідною в республіці, Міністерство кількарзово зверталось в центральні органи виконавчої влади з пропозиціями вирішення проблемних питань галузі (приватизація підприємств, зменшення вартості ліцензії на гуртову торгівлю, поновлення обміну акцизних марок, проведення тендерних закупівель спирту тощо), на даний час внесені законопроекти у Верховну Раду України, але по більшості питань рішення ще не прийняте.

За підсумками роботи у 2011 році агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим у 2012 році очікується ріст валової продукції 110,0 %, у тому числі по галузі рослинництва — 115,3 %, тваринництва — 105,0 %.

У 2011 році всіма категоріями господарств Автономії зібраний врожай зернових — 1976,0 тис. тонн, у тому числі ячменю — 587,7 тис. тонн (+ 100,2 тис. тонн до 2010 р.), пшениці — 1205,4 тис. тонн (+ 406,9 тис. тонн до 2010 року), кукурудзи — 48,4 тис. тонн (+ 6,5 тис. тонн до 2010 року); рису — 115,9 тис. тонн (+ 14,3 тис. тонн до 2010 року).

Під врожай 2012 року сільськогосподарськими підприємствами республіки проведена сівба озимих зернових культур на площі 532,2 тис. га. За попередніми даними картоплі зібрано — 467,1 тис. тонн; овочів — 432,5 тис. тонн.

Обсяги виробництва овочів і картоплі дозволяють цілком забезпечити потреби населення автономії в цій високоякісній і дешевій продукції (у порівнянні з 2010 роком ціни на овочі і картоплю знизилися в кілька разів).

У грудні 2011 року з Державного бюджету України виділено фінансування в сумі 6656,18 тис. грн. на часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів (ТОВ АПК "Авсень" Бахчисарайського району).

У 2011 році, за попередніми даними, зібрано: винограду — 99,0 тис. тонн, що складає 110

% до 2010 року; плодово-ягідної продукції — 87,0 тис. тонн чи 86% до рівня 2010 року.

Недобір фруктів у порівнянні з 2010 роком в обсязі близько 15 тис. тонн відбувся за основними виробниками Красногвардійського, Нижньогірського і Сімферопольського районів через порушення біологічних процесів розвитку дерев у липні-серпні 2010 року — вплив на багаторічні насадження високої температури повітря і суховіїв, незважаючи на повномірне краплинне зрошення посадок, а також через підмерзання в квітні 2011 року.

У 2011 році роботи з будівництва краплинного зрошення проводилися на площі 1253 га.

У плодкових насадженнях проведені вегетаційні поливи на площі 8,1 тис. га, вологозарядкові — на площі 1,7 тис. га.

З метою підвищення родючості ґрунту розширене залудіння міжрядь у садах на 200 га.

З метою зниження пестицидного навантаження у багаторічних насадженнях сільгосп підприємств Красногвардійського, Кіровського, Сімферопольського, Сакського, Первомайського і Нижньогірського районів на площі 3,3 тис. га впроваджена інтегрована система захисту рослин. Витрати склали 12,8 тис. грн. Результат — збільшення виробництва плодів на 4,9 тис. тонн.

За станом технічного забезпечення на 23.12.2011 року сільськогосподарськими товаровиробниками Автономії придбано 444 одиниці техніки на суму 196,5 млн грн., що на 154 одиниці техніки і на 141,6 млн грн. більше, ніж у 2010 році, що дало можливість оновити машинно-тракторний парк і провести основні сільгосп роботи в оптимальні агротехнічні терміни. Сільськогосподарська техніка була придбана як за власні засоби сільгосптоваровиробників, так і за рахунок кредитування з компенсацією кредитної банківської ставки.

З метою скорочення термінів збиральних робіт 2011 року проведені організаційно-технічні заходи з південними регіонами України і Державним підприємством "Зернова корпорація України", у результаті яких притягнуто 822 одиниці високопродуктивних зернозбиральних комбайнів з інших регіонів України, що дало зниження навантаження на 1 комбайн із 400 га до 220 га.

Оплата за використані енергоносії по сільгосп підприємствах республіки складає 107 % (спожито електроенергії на суму 84419,0 тис. грн., оплачено — 90534,2 тис. грн.).

За рахунок реалізації енергозберігаючих заходів на підприємствах агропромислового комплексу за 1 півріччя 2011 року зекономле-

но 3,75 тис. тонн умовного палива на суму 1,7 млн гривень.

Завдяки впровадженню нових прогресивних технологій збільшилася продуктивність сільськогосподарських тварин у сільськогосподарських підприємствах:

— середньодобові прирости ваги великої рогатої худоби на 2,0 % (з 645 гр. до 658 гр.);

— середньодобові прирости ваги свиней — на 8,6 % (з 429 гр. до 466 гр.);

— удій на 1 корову на 7,6 % (з 3428 кг. до 3687 кг.).

У республіці діють 11 племзаводів і 16 племрепродукторів по вирощуванню племінного молодняка усіх видів сільгосптварин і птиці. Крім того, функціонує 8 тваринницьких комплексів, у тому числі 3 — по молочному скотарству, 1 — по виробництву яловичини, 2 — по виробництву свинини, 1 — по виробництву м'яса птиці і 1 — по виробництву яєць.

За підсумками 2011 року, у рибогосподарській галузі вилов був у обсязі не менш 18 тис. тонн, у тому числі риби 16,5 тис. тонн, що склало близько 120 % до рівня 2010 року. З початку року розвиток рибогосподарської галузі з Державного бюджету України не фінансувався.

У 2011 році в Автономній Республіці Крим індекс промислового виробництва по харчовій промисловості склав 95,0% до рівня минулого року.

Очікується ріст обсягів виробництва харчової продукції в натуральному вигляді: ковбасних виробів (+4,8 %), м'яса і субпродуктів домашньої птиці (+12,7 %), м'яса свинини (+27,3 %), олії вершкового (+9,1 %), борошна (+8,0 %), хлібобулочних виробів (+4,1 %), лікєро-горічаних виробів (+6,0 %).

У той же час очікується зниження обсягів виробництва м'яса яловичини і телятини (-31,3 %), молока обробленого рідкого (-31,6 %), сиру свіжого неферментованого (-5,6 %), продуктів кисломолочних (-24,9 %), крупи (-17,3 %), макаронних виробів (-9,9 %), вина виноградного (-33,0 %), коньяку (-1,3 %), безалкогольних напоїв (-32,2 %), кормів для сільськогосподарських тварин (-4,2 %).

З метою підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки Автономної Республіки Крим Міністерством аграрної політики та продовольства АРК створено і постійно оновлюється база інвестиційних проектів (пропозицій) підприємств агропромислового комплексу республіки. На початок 2012 року в базі маютьяся:

— 26 проектів і пропозицій сільгосптоваровиробників республіки по розвитку галузі рос-

линництва на суму — 575,06 млн грн.;

— 11 проектів і пропозицій по інвестуванню тваринництва на суму — 828,98 млн грн.;

— 5 проектів і пропозицій інших галузей (створення ринкової інфраструктури, виробництво біопалива, розвиток матеріально-технічної бази і т.п.) на суму — 1356,54 млн грн.;

— 12 проектів і пропозицій по переробній промисловості на суму — 337,12 млн грн.

Сьогодні ведеться робота зі створення Інвестиційної карти агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, де будуть розташовані всі інвестиційні проекти (пропозиції) сільгосптоваровиробників, а також інвестиційні площадки. Крім того, з метою одержання найбільш повної інформації про ресурсний потенціал районів Криму проводиться робота з паспортизації сільських населених пунктів.

У 2011 році на кредитування індивідуальних сільських будівель у рамках Республіканської програми підтримки індивідуального будівництва на селі "Власний будинок" заплановане надходження засобів у розмірі 4140,0 тис. грн., у тому числі з Держбюджету України — 3100,0 тис. грн., з бюджету Автономної Республіки Крим — 1000,0 тис. грн., з місцевих бюджетів — 40,0 тис. грн., також 153,0 тис. грн. передбачено на обслуговування кредитів.

Станом на 01.10.2011 року на реалізацію Програми надійшло 2639,5 тис. грн., з них з: бюджету України — 1849,5 тис. грн., бюджету Автономної Республіки Крим — 785,0 тис. грн., місцевих бюджетів — 5,0 тис. грн. Програмою за 3 квартали 2011 року сільському населенню було надано на закінчення будівництва 377,4 тис. грн., на реконструкцію будинків — 243,0 тис. грн., на покупку житла — 270,0 тис. грн., на газифікацію — 1443,0 тис. грн. і на закупівлю будівельних матеріалів — 100,0 тис. грн., розвиток особистого селянського господарства (ОСГ) — 200,0 тис. грн., на тепло забезпечення — 152,0 тис. грн.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у 2011 році не вдалося вирішити такі проблемні питання:

— про виділення з Державного бюджету України;

— компенсації витрат по розкорчуванню непродуктивних багаторічних насаджень у рамках програми розвитку садівництва і виноградарства;

— засобів на проведення хімічної меліорації фосфогіпсом засолених і солонцевих земель;

— дотаційної підтримки галузі вівчарства за наявне поголів'я вівцематок і ярок старше од-

ного року; прирощене поголів'я вівцематок і ярок старше одного року; реалізовану вовну на переробні підприємства;

— дотаційної підтримки на наявну корову молочного напрямку продуктивності у розмірі 5,0 тис. грн.;

— не внесені зміни в чинні законодавчі і нормативно-правові акти:

1) про зниження обмеження по чисельності поголів'я корів з 300 голів до 100 голів — пункт 3 "Порядку використання засобів, передбачених у державному бюджеті, для часткового відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва і реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, і підприємствам з виробництва комбікормів", затверджених Постановою КМУ № 900 від 04.10.2010 року;

2) про приватизацію виноробних підприємств автономії, що мають державну форму власності і знаходяться в сфері керування Міністерства аграрної політики та продовольства України, за винятком: ДК НВАТ "Масандра", ЗШВ "Новий Світ";

3) про наділення Ради міністрів Автономної Республіки Крим повноваженнями по застосуванню права на нормативне регулювання рибальства в Азово-Чорноморському басейні серед підприємств рибпромислової галузі автономії і питань рибництва у внутрішніх водах автономії;

4) щодо маркування алкогольної продукції (діюча система маркування алкогольної продукції марками акцизного збору не повною мірою забезпечує легальність виробництва й обороту алкогольної продукції, не сприяє ліквідації зловживань, псує зовнішній вигляд продукції) і обсягу реалізації вина (виноматеріалів) власного виробництва на розлив — статті 11 і 15-3 Закону України "Про державне регулювання виробництва й обороту спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів" № 481/95-ВР від 19.12.1995 року;

5) про право державних підприємств робити закупівлю товарів за засоби підприємства без проведення тендерних операцій, тендер передбачити тільки при використанні бюджетних засобів (Закон України "Про здійснення державних закупівель" № 2289-VI від 01 червня 2010 року);

6) про присвоєння сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам як суб'єктам аграрного ринку статусу неприбуткового. І, відповідно, законодавчо змінити систему їхнього оподаткування;

7) про регулювання чинного законодавства

по процедурі проведення земельних аукціонів із продажу прав оренди;

8) про поновлення фінансування з Державного бюджету України обміну акцизних марок старого зразка (Постанова КМУ "Про введення марок акцизного збору нового зразка для алкогольних напоїв і тютюнових виробів" № 179 від 12.03.08 року).

Верховною Радою України не прийнятий законопроект № 2576 від 29.05.2008 року "Про внесення змін у Закон України "Про державне регулювання виробництва й обороту спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів", що передбачає встановлення для товаровиробників нульової вартості ліцензії на гуртову торгівлю продукцією власного виробництва.

Теоретична і практична цінність результатів дослідження полягає у визначенні ефективності управління розвитком агропромислового комплексу АР Крим, у тому числі розглянуто пріоритетні напрями розвитку комплексу і розроблено програми розвитку агропромислового комплексу регіону. Тому в подальших дослідженнях буде проаналізовано всі програми розвитку агропромислового комплексу і визначено їх вплив на розвиток діяльності підприємств галузі.

Література:

1. Бакум В.В. Методологія розробки агропромислових кластерних утворень регіону / В.В. Бакум // Економіка АПК. — 2009. — № 4. — С. 38—44.

2. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 3—11.

3. Мазур Н.А. Перспективи підвищення інвестиційної активності Подільського регіону / Н.А. Мазур // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 58—63.

4. Ривак О.С. інвестиційна діяльність в агропромисловому комплексі України / О.С. Ривак // Економіка АПК. — 2008. — № 1. — С. 76—84.

5. Саблук П.Т. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2009. — № 1. — С. 3—15.

6. Хвесик Ю.М. Оцінка ефективності інвестицій в АПК у регіональних господарських системах / Ю.М. Хвесик // Економіка АПК. — 2009. — № 12. — С. 64—68.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2012 р.